

BOŻENA KANCLERZ

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

ORIENTACJE ZAWODOWE MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ BĘDĄCEJ W OKRESIE TRANZYCJI Z EDUKACJI NA RYNEK PRACY

ABSTRACT. Kanclerz Bożena, *Orientacje zawodowe młodzieży akademickiej będącej w okresie tranzycji z edukacji na rynek pracy* [Professional Orientation of University Students in a Transition Period from Education to the Labor Market]. *Studia Edukacyjne* nr 38, 2016, Poznań 2016, pp. 109-124. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-3013-7. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2016.38.8

The modern world, which is characterized by diversity, uncertainty and ambiguity, affects the functioning of the younger generation. Young people experience a variety of problems associated with entering into adulthood. Being on the stage "between" youth and adulthood requires countless choices. The functioning of youth is still an interesting cognitive topic, worthy of scientific knowledge, therefore, the article seeks to answer the question: What is the professional orientation of contemporary university students? The article thesis consists of two parts. The first part has a theoretical character. It deals with issues of professional orientation. The second part of the article is an empirical analysis and attempt to answer the research question: What are the professional orientations of students?

Key words: university students, professional orientation of young people, work, career

Współczesny świat, który określa się jako ponowoczesny czy płynno nowoczesny¹ niezwykle szybko się zmienia. Różnorodność, niepewność i wieloznaczność jako cechy współczesności, to świadectwo, jak pisze A. Cybal-Michalska, „przejścia od świata uporządkowanego do rzeczywi-

---

¹ Ponowoczesność jako określenie współczesności za A. Giddensem, natomiast płynna nowoczesność jako określenie współczesności skonceptualizowane przez Z. Baumaną.

stości, w której fundamentalną zasadą staje się przeżywanie ambiwalencji². Wieloznaczność i wielowymiarowość przemian społeczno-kulturowych dla jednych stanowi szansę, wobec innych jawi się jako zagrożenie. Przeobrażenia dotyczą niemalże wszystkich sfer życia, a także każdej grupy społecznej. Skłaniają one do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o kondycję współczesnego społeczeństwa, którego stanowimy część. Z jednej strony jesteśmy uczestnikami wielu procesów, które nie zależą bezpośrednio od nas, z drugiej zaś strony wydaje się, że jeszcze nigdy nie mieliśmy tak dużych możliwości decydowania o własnym losie i korzystania z dobrodziejstw cywilizacyjnych, jak ma to miejsce obecnie.

Dynamizm przemian, szczególnie tych zachodzących na rynku edukacyjnym oraz na rynku pracy, jest swoistym wyzwaniem dla współczesnego pokolenia młodych, które stając się świadomym i aktywnym członkiem społeczeństwa, pozostaje twórcą, nadawcą i odbiorcą jakości płynno nowoczesnej rzeczywistości. Młodzież akademicka jest tą szczególną grupą, która kończąc studia pozostaje w trudnym okresie tranzykcji z młodości do dorosłości oraz z edukacji na rynek pracy. Jest to dla studentów okres podejmowania ważnych wyborów dotyczących przyszłości, także tej zawodowej. Dla jednych studia są kolejnym etapem przygotowania się do wymarzonej czy zaplanowanej pracy, ale także umożliwiają bądź pomagają jednostce nakreślić kierunek, w którym będzie chciała się rozwijać. Jest to także czas szczególnie wyjątkowego rozwoju intelektualnego i osobistego jednostki. Dla innych może to być natomiast trudny okres refleksji i rozczarowań oraz uświadamiania sobie podjętych wcześniej nieprzemyślanych, a nawet błędnych decyzji. Dylematy, jakie towarzyszą młodym ludziom można zaobserwować analizując ich poszukiwania w Sieci. Na hasło „skończyłem studia” wyszukiwarka Google proponuje około 1 120 000 wyników³. Natomiast najczęściej wpisywane przez użytkowników kontynuacje hasła „skończyłem studia” to: „skończyłem studia i nie mam pracy”, „skończyłem studia i co dalej” oraz „skończyłem studia i nic nie umiem”. Bez wątplenia zatem, ostatnie lata studiów to okres wyjątkowej refleksji nad własnym życiem i próba wchodzenia w dorosłość, przejawiająca się w podejmowaniu pierwszych samodzielnych decyzji i wyborów dotyczących przyszłości.

W tym kontekście szczególnie ważna – kształtująca się w okresie młodości – jest orientacja zawodowa młodzieży. Stanowi ona część szerszego konstruktów teoretycznego, jakim są orientacje życiowe, w literaturze przedmiotu definiowane jako dynamiczne odzwierciedlenie siebie i otaczają-

² A. Cybal-Michalska, *Jednostka, społeczeństwo i edukacja w globalnym świecie*, Leszno-Poznań 2006, s. 13.

³ Dane z 1.09.2015 roku.

cej rzeczywistości, dokonywane przez pryzmat określonych celów i wartości życiowych, realizowanych poprzez rzeczywiste i/lub projektowane działania⁴. Według T. Hejnickiej-Bezwińskiej, orientacje życiowe zdeterminowane są przez czynniki biologiczne, psychologiczne, społeczne i kulturowe. Problematyzując pojęcie orientacji, autorka zwraca również uwagę na aspekt widzenia wartości i sensu życia jednostki, który jest częścią orientacji podmiotu i stanowi jedną z jego „naczelných” potrzeb życiowych⁵. Podejmując się próby zdefiniowania orientacji życiowych, B. Idzikowski podkreślał natomiast w swoich rozważaniach, że orientacje życiowe są odzwierciedleniem relacji podmiotu z otoczeniem. Relacje te w jego opinii mają ujawniać się w zachowaniach, codziennych czynnościach, wyborach, utrwalaniu lub unikaniu różnych sytuacji oraz w werbalizowanych poglądach zarówno na temat sytuacji codziennych, jak i przyszłych⁶. Powyższe przybliżenia teoretyczne pozwoliły przyjąć na potrzeby badań naukowych, że orientacje życiowe to całościowe podejście jednostki do rzeczywistości społecznej, ukształtowane na podstawie wartości, poglądów, doświadczeń oraz wiedzy, które pozwala zdefiniować cele życiowe i sposób ich realizacji. Orientacje życiowe przejawiają się zarówno w sferze deklaratywnej, jak i przekładają na realną działalność jednostki⁷.

Określenie zatem przez jednostkę orientacji życiowych, w tym orientacji zawodowej stanowi istotną informację, która może posłużyć badaczowi do prognozowania szans rozwoju jednostkowego i społecznego, bowiem w ramach orientacji życiowych mieszczą się różne modele życia, wobec których jednostka w toku socjalizacji dookreśla siebie w mniejszym lub większym stopniu sygnalizując swoją indywidualność lub przynależność do określonej grupy społecznej⁸. Orientacja zawodowa jako jedna z istotnych orientacji życiowych jest syntezą odzwierciedleń świata społecznego i samego siebie w obrębie segmentu rzeczywistości zawodowej⁹. Jak podkreśla S. Gertsmann, orientacja zawodowa stanowi składnik procesu indywidualizacji przyczyniający się do zdawania sobie sprawy z podmiotowej i zewnętrznej możliwości aktywności, uzyskiwania zamierzonych jej wyników

---

⁴ M. Piorunek, *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji*, Poznań 2004, s. 14.

⁵ T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, Bydgoszcz 1991, s. 27.

⁶ B. Idzikowski, *Orientacje życiowe młodzieży szkolnej miasta przygranicznego. Badania panelowe*, Zielona Góra 1998, s. 54.

⁷ Autorska definicja orientacji życiowych została stworzona na potrzeby dysertacji doktorskiej: *Orientacje życiowe młodzieży akademickiej*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej.

⁸ T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, s. 39.

⁹ M. Piorunek, *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej*, s. 32.

i skutków w sferze pracy zawodowej¹⁰. Orientacje zawodowe oscylują między podmiotowymi a społecznymi kontekstami funkcjonowania człowieka, będąc dodatkowo uwarunkowane biegiem życia jednostki i wtórnie tenże przebieg biografii warunkując¹¹.

Jak pisze D.E. Super, orientacja na karierę zawodową to pasmo wydarzeń składających się na sekwencje zawodów i ról pełnionych przez jednostkę w biegu jej życia, zgodnie z jej zindywidualizowanym wzorem samoregulacji oraz jako szansa jednostki na urzeczywistnienie koncepcji siebie¹². Takie ujęcie teoretyczne sytuujące orientację zawodową w szerszym kontekście przemian współczesnego świata oraz przemian w obszarze rynku pracy i indywidualnych szansach rozwojowych jednostki, pozwala definiować orientację zawodową znacznie szerzej niż tylko chęć wykonywania określonego zawodu czy pracy. W przybliżonych definicjach dostrzega się nastawienie na samorealizację i chęć rozwoju jednostki poprzez zdobywanie wiedzy i nowych doświadczeń. Praca czy kariera jednostki, jako elementy orientacji zawodowej, mają być czymś więcej niż zawodem – mają być sposobem na realizację przyjętych przez jednostkę celów życiowych. W ten sposób rozumiana orientacja zawodowa zdaje się uwzględniać przemiany współczesnego świata i odwzorowywać trendy zachodzące w jednostkowym myśleniu o pracy i karierze.

Dokonując przybliżeń teoretycznych związanych z kategorią orientacji zawodowej, warto nakreślić w perspektywie temporalnej sposób kształtowania się orientacji zawodowych u młodzieży, jako grupy często poddającej refleksji swoją przeszłość, szczególnie tę związaną z przyszłą pracą i karierą. Podejście młodzieży do pracy zawodowej zmieniało się i ewoluowało w ostatnich dziesięcioleciach dość intensywnie. Odwołując się do badań nad orientacjami życiowymi młodzieży, prowadzonymi przez T. Hejnicką-Bezwińską w latach osiemdziesiątych XX wieku, warto zauważyć, iż poglądy i opinie młodzieży usytuowały orientację na pracę w wyraźnym kontekście etatystycznym. Uzyskanie pracy w opinii ówczesnego pokolenia młodych powinno zapewnić jednostce niezależnie od wykonywanej pracy satysfakcjonujące ją miejsce w strukturze społecznej oraz dostęp do wszystkich dóbr i przywilejów tym miejscem związanych¹³. Model ten okazał się dominujący wśród młodzieży, której przyszło żyć i funkcjonować w odmiennych warunkach społeczno-gospodarczych.

¹⁰ S. Gerstmann, *Podstawy psychologii konkretnej*, cyt. za: tamże.

¹¹ M. Piorunek, *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej*, s. 32.

¹² D.E. Super, *Career education and the meaning of work. Monographs on education*, cyt. za: A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Kraków 2013, s. 38.

¹³ T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, s. 51.

Przeobrażenia systemowe początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku wyraźnie zmieniły sposób postrzegania rzeczywistości zawodowej przez młodzież. Badania prowadzone przez B. Idzikowskiego w latach 1992-1994 uwidoczniły przeobrażenia w świecie zawodowym oraz pozwoliły na wyłonienie wśród badanych trzech typów orientacji na pracę. Badana młodzież szkół podstawowych i średnich miasta Słubice charakteryzowała się między innymi orientacją idealistyczno-autokreacyjną, a zatem podejściem do pracy zawodowej jako możliwości samorealizacji, która jest źródłem szczęścia i sensu życia. Młodzi ujawnili w swoich poglądach także podejście materialistyczno-instrumentalne do wykonywanej pracy, przejawiające się w korzyściach finansowych, jakie daje człowiekowi praca. W prowadzonych eksploracjach ujawniło się także podejście hedonistyczne. Część badanej młodzieży traktowała pracę jako jedno z wielu źródeł aktywności, co oznacza, że nie może ona być zbyt absorbująca i musi odpowiadać upodobaniom jednostki¹⁴. Powtórzony przez B. Idzikowskiego w 1994 roku pomiar, dokonany na tej samej grupie badanych pozwolił autorowi na wyodrębnienie dwóch typów orientacji na pracę. Badana młodzież prezentowała podejście hedonistyczno-instrumentalne, traktując pracę jako przyjemność, pieniądze i uznanie w oczach innych będące miarą sukcesu. Ujawniła się także grupa respondentów, dla których praca jak w pierwszym pomiarze traktowana jest jako źródło samorealizacji (orientacja idealistyczno-autokreacyjna)¹⁵. Praca przestała być postrzegana przez młodych ludzi jako wartość sama w sobie. Reguły wolnorynkowe wymusiły konkurencje także wśród jednostek, które zaczęły dostrzegać w pracy możliwość samorozwoju i realizacji własnych celów życiowych. Orientacja zawodowa na trwałe znalazła swoje miejsce w typologiach orientacji życiowych. Młodzież obok rodziny sferę zawodową zaczęła traktować jako najważniejszą w życiu¹⁶.

Potwierdzeniem tego trendu były prowadzone przez A. Cudowską w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych badania nad młodzieżą akademicką Białegostoku. Autorka tworząc typologię orientacji życiowych, uwzględniła wcześniejsze eksploracje oraz zmieniającą się niezwykle intensywnie rzeczywistość społeczną. Do badań wprowadzona została orientacja zawodowa w dwóch wymiarach: orientacji na pracę i orientacji na karierę. Pierwszy typ orientacji zawodowej określa osoby, dla których praca jest

¹⁴ B. Idzikowski, *Orientacje życiowe młodzieży szkolnej miasta przygranicznego*, s. 115-120.

¹⁵ Tamże, s. 122.

¹⁶ Trend ten ujawnia się także w badaniach prowadzonych między innymi przez: W. Jakubaszek, *Orientacje życiowe młodzieży. Na przykładzie badań w Ośrodku Szkolenia i Wychowania OHP w Krakowie*, A. Gańczarczyka, *Orientacje życiowe młodzieży w warunkach transformacji ustroju*, czy K. Szafranec, *Raport Młodzi 2011*.

wartością samoistną, niezależnie od rodzaju i korzyści jakie może przynosić; dla tych osób bardzo ważne jest dobre, sumienne wykonywanie tego co się robi. Orientacja na karierę charakteryzuje natomiast osoby postrzegające swoją pracę zawodową przez pryzmat możliwości zrobienia dzięki niej kariery, osiągnięcia wyższego statusu społecznego. Praca dla osób preferujących ten typ orientacji, choć jest jedną z wartości najważniejszych, nie stanowi wartość samą w sobie, a tylko środek do osiągnięcia kolejnego szczebla w karierze zawodowej¹⁷. Badani przez A. Cudowską studenci w większości nastawieni byli na rodzinę jako wartość najważniejszą w ich życiu, jednak jak zauważa autorka, ten typ orientacji szczególnie współwystępował z orientacją zawodową. Dla badanej młodzieży akademickiej ważne były także osobiste zainteresowania jednostki oraz dążenie do przyjemności¹⁸. Można zatem zaobserwować, iż przez kolejne lata młodzież w coraz większym stopniu ujawniała w swoich poglądach nastawienie indywidualistyczne oraz hedonistyczne, a podejście etatystyczne zostało zastąpione myśleniem o pracy jako możliwości samorealizacji, a także o miejscu, w którym można wykazać się swoją pasją i zainteresowaniem.

Dostrzegając przeobrażenia współczesnego świata, będącego światem „karier bez granic¹⁹”, gdzie kariera nabiera nowych znaczeń, szczególnie związanych z jej procesualnym charakterem (w literaturze przedmiotu wskazuje się na proces, któremu podlega jednostka w miarę doświadczania i praktykowania pracy zawodowej²⁰) oraz uwzględniając wcześniejsze analizy teoretyczno-empiryczne kategorii orientacji życiowych, do badania orientacji życiowych młodzieży akademickiej została wykorzystana typologia orientacji życiowych, do której została włączona orientacja na pracę oraz orientacja na karierę²¹.

Osią narracji w dalszych rozważaniach będzie przybliżenie opinii i poglądów wobec orientacji na pracę oraz orientacji na karierę młodzieży akademickiej, która została poddana badaniu. Przedstawiona zostanie także perspektywa temporalna badanej młodzieży akademickiej, będąca analizą odpowiedzi na pytanie: Osiągnięcie czego przyniesie Pani/Panu w życiu

¹⁷ A. Cudowska, *Orientacje życiowe współczesnych studentów*, Białystok 1997, s. 35.

¹⁸ Tamże, s. 105.

¹⁹ Określenie to posłużyło A. Cybal-Michalskiej do charakterystyki współczesnego świata w kontekście badań nad młodzieżą akademicką i jej postrzeganiem kariery zawodowej, patrz: A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka*.

²⁰ Tamże, s. 37.

²¹ Wyniki badań, które zostaną przedstawione poniżej są częścią rozprawy doktorskiej: *Orientacje życiowe młodzieży akademickiej*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej i obronionej w maju 2015 roku na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

największe zadowolenie? bowiem w wyniku analiz materiału badawczego praca i kariera uzyskały niezwykle ważną pozycję także w wymiarze określonym jako „poczucie szczęścia i spełnienia” jednostki. Przybliżony zostanie również obraz współczesnej młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem jej podejścia do pracy i kariery, nakreślony z perspektywy badanych studentów.

Badanie orientacji zawodowych młodzieży akademickiej było częścią szerszego procesu badawczego nad orientacjami życiowymi młodzieży. Celem teoretyczno-poznawczym badań było scharakteryzowanie subiektywnego poczucia tożsamości badanych, a także określenie sposobu funkcjonowania badanej młodzieży poprzez uzyskanie informacji o treści poszczególnych orientacji życiowych oraz ich hierarchii w życiu badanych studentów. Ukazany został również obraz współczesnej młodzieży postrzegany z perspektywy rówieśników.

W badaniach prowadzonych w 2014 roku uczestniczyło 601 studentów z czterech uczelni wyższych Poznania²². Młodzież akademicka w pytaniu dotyczącym orientacji życiowych została poproszona o ustosunkowanie się do pięćdziesięciu trzech stwierdzeń będących charakterystyką jedenastu orientacji życiowych, w tym orientacji na pracę i na karierę²³. W hierarchii orientacji życiowych wśród orientacji dominujących²⁴ znalazła się orientacja na karierę (średnia skali 3,06)²⁵. Rozpoznania stopnia akceptacji dla orientacji na karierę wśród badanych studentów dokonano na podstawie następu-

---

²² Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Politechnika Poznańska, Uniwersytet Ekonomiczny, Uniwersytet Artystyczny. Po zastosowaniu celowego doboru próby w badaniu uczestniczyli przedstawiciele sześciu dziedzin nauki (nauk: humanistycznych, społecznych, prawnych, technicznych, ekonomicznych i sztuk plastycznych).

²³ Typologia orientacji życiowych młodzieży akademickiej: orientacja na rodzinę, orientacja personalistyczna, orientacja rywalizacyjna, orientacja konsumpcyjna, orientacja na pracę, orientacja na karierę, orientacja na wycofanie, orientacja na perfekcjonizm, orientacja na uczestnictwo, orientacja na zdrowie, orientacja transcendentna.

²⁴ W badaniach przyjęto założenie, że dominujące orientacje to takie, wobec których znaczna większość badanych (powyżej 72% wskazań) udzieliła odpowiedzi „zdecydowanie tak” (4) i „raczej tak” (3). Średnia skali równa i większa od 3 oznacza, że poszczególne stwierdzenia odpowiadające danej orientacji charakteryzowały zdecydowaną większość badanej młodzieży (odpowiednio stanowiąc tym samym powyżej 72% skumulowanych odpowiedzi „zdecydowanie tak” (4) i „raczej tak” (3)). Średni skumulowany procent dla odpowiedzi „zdecydowanie tak” (4) i „raczej tak” (3) dla poszczególnych orientacji dominujących wynosił odpowiednio: orientacja na perfekcjonizm (88,2%), orientacja na rodzinę (75,98%), orientacja na karierę (73,2%), orientacja rywalizacyjna (72,28%).

²⁵ Badani ustosunkowując się do stwierdzeń będących charakterystyką poszczególnych orientacji mieli do wyboru odpowiedzi: „zdecydowanie tak”, „raczej tak”, „raczej nie”, „zdecydowanie nie”. W analizie statystycznej zastosowano skalę (4 - dla „zdecydowanie tak”, 3 - dla „raczej tak”, 2 - dla „raczej nie”, 1 - dla „zdecydowanie nie”).

jących twierdzeń: a) moim celem w pracy zawodowej jest zrobienie kariery; b) chciałabym/chciałbym pełnić w życiu odpowiedzialne funkcje kierownicze; c) mówienie o satysfakcji z pracy, która jest źle opłacana i nie stwarza perspektywy awansu jest całkowitym nieporozumieniem; d) wyobrażam sobie, że moja praca powinna być odzwierciedleniem moich zainteresowań; e) praca może być źródłem satysfakcji i zadowolenia.

Badanie treści i zakresu orientacji na karierę ujawniło, że młodzież akademicka niemalże w całości (99% badanych) zgadza się ze stwierdzeniem, że praca może być źródłem satysfakcji i zadowolenia. Większość badanych uważa również, że praca powinna odzwierciedlać prezentowane przez nich zainteresowania (96,4% wskazań dla odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). Pogląd głoszący, iż można odczuwać satysfakcję z pracy, która jest źle opłacana i nie daje możliwości awansu, podzielił badanych studentów (49,2% badanych uważa, że taka praca nie może być satysfakcjonująca, natomiast co drugi badany nie zgadza się z tym twierdzeniem, przyjmując, że niskie wynagrodzenie czy brak awansu nie wyklucza satysfakcji z pracy). Większość badanych określiła swoje cele jako „chęć zrobienia kariery”, jednak niekoniecznie wiąże to z pełnieniem odpowiedzialnych funkcji kierowniczych. Można zatem wnioskować, że dla badanych studentów ważniejsza od awansów i wysokich stanowisk jest praca będąca źródłem satysfakcji oraz dająca możliwość realizacji swoich zainteresowań i pasji. W tym sensie badana młodzież akademicka zorientowana jest na karierę. Praca zawodowa nie jest już wartością samą w sobie. Młodzież wyraża przekonanie, że praca może być czymś więcej niż tylko koniecznością czy obowiązkiem.

Badani mężczyźni w większym stopniu identyfikują się z orientacją na karierę (średnia skali 3,14) niż badane studentki (t-Studenta; $p = 0,003$)²⁶. Jak wskazują wyniki badań, dziedzina studiowanej nauki oraz plany edukacyjno-zawodowe studentów różnicują poziom akceptacji dla orientacji zawodowej postrzeganej przez pryzmat kariery. Studenci Uniwersytetu Ekonomicznego (średnia skali 3,15) (ANOVA; $p = 0,007$) oraz studenci zamierzający wyjechać za granicę, aby dalej się uczyć i równocześnie pracować (średnia skali 3,23) (ANOVA; $p = 0,033$) silniej niż inni badani utożsamiają się ze stwier-

²⁶ W prowadzonych badaniach zastosowano określone procedury, które pozwoliły oznaczyć, czy między dwiema zmiennymi istnieje związek, a także ustalić jaka jest siła tego związku oraz czy wyróżniony różnicował wartości badanej zmiennej. W analizie statystycznej brano pod uwagę wyniki, dla których poziom istotności (p) $\leq 0,05$. Analiza istotności różnic ze względu na podstawowe zmienne społeczno-demograficzne została dokonana za pomocą testu t-Studenta w przypadku dwóch kategorii porównawczych oraz procedury jednoczynnikowej analizy wariancji (ANOVA) w przypadku wielu kategorii porównawczych.

dzeniami będącymi charakterystyką orientacji na karierę. Nie istnieje natomiast istotnie statystyczna zależność pomiędzy wiekiem badanych studentów, wykształceniem ich rodziców, uczestnictwem w kulturze czy sytuacją materialną badanych a orientowaniem się „ku” karierze.

Analizując współwystępowanie określonych orientacji życiowych, można było zaobserwować, że występuje związek pomiędzy orientacją na karierę a orientacją rywalizacyjną (P ; $r = 0,477$, $p < 0,001$) oraz orientacją konsumpcyjną (P ; $r = 0,391$, $p < 0,001$)²⁷. Badana młodzież wraz ze wzrostem akceptacji dla określeń charakteryzujących orientację na karierę, wyrażała bardziej zdecydowaną aprobatę dla zwiększania stanu własnego posiadania, wyrażonego w przekonaniu „chcę być coraz lepszy i mieć jeszcze więcej”.

Współczesna młodzież dostrzega przemiany w środowisku pracy. Czynniki etatystyczny, wyrażający się w przekonaniu, że samo uzyskanie pracy jest wystarczające by zapewnić podmiotowi satysfakcjonujące miejsce w strukturze społecznej, nie dominuje wśród badanych studentów²⁸. Na przemiany w podejściu do pełnienia ról zawodowych zwraca uwagę także A. Cybal-Michalska, charakteryzując poglądy młodzieży na temat zjawiska kariery oraz możliwości jej konstruowania w świecie permanentnej zmiany i ambiwalencji. Autorka konstatuje, że załamuje się stereotypowe myślenie o karierze jako „własności zawodu” i roli zawodowej na rzecz akcentowania wagi rozwoju kariery jako „własności” jednostkowej biografii²⁹. Powyżej zaprezentowane wyniki badań własnych oraz analiza literatury przedmiotu pozwala zauważyć przemianę w myśleniu o pełnieniu roli zawodowej jednostki, która w obliczu współczesności postrzega pracę jako potencjalne źródło satysfakcji i samorealizacji.

Owe wnioski potwierdza także analiza opinii i poglądów badanej młodzieży wobec drugiej orientacji zawodowej – orientacji na pracę. Podejście etatystyczne nie znalazło się wśród orientacji dominujących charakteryzujących badanych studentów. Badana grupa młodzieży dookreślała swoje poglądy i opinie na temat orientacji na pracę za pomocą następujących twierdzeń: a) posiadanie jakiegokolwiek pracy jest dla mnie priorytetem; 2) praca stanowi o wartości człowieka; c) moja praca powinna być przede wszystkim dobrze płatna; d) uważam, że wszystko co człowiek w życiu robi jest podpo-

²⁷ W celu określenia zależności pomiędzy zmiennymi zastosowano współczynnik r -Pearsona (P), co pozwoliło uchwycić zależność (wprost proporcjonalną dla $r > 0$) oraz zależność odwrotnie proporcjonalną (dla wartości $r < 0$) pomiędzy zmiennymi.

²⁸ W badaniach T. Hejnickiej-Bezwińskiej prowadzonych w latach osiemdziesiątych XX wieku w ten sposób zdefiniowana orientacja na pracę była preferowana przez 95,9% badanych (procent skumulowany dla odpowiedzi „odpowiada mi” i „częściowo mi odpowiada”). Patrz: T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, s. 69.

²⁹ A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka*, s. 23.

rządkowane pracy zawodowej, jesteśmy jej podporządkowani; e) praca jest ważna, bo pozwala mi zdobyć pieniądze na życie, ale zdecydowanie jest nieprzyjemnym obowiązkiem; f) dzięki pracy mogę zaspokoić swoje potrzeby (jedzenie, mieszkanie i inne).

Młodzież akademicka okazała się prezentować bardzo zróżnicowane zdanie wobec orientacji na pracę (średnia skali 2,66). Niektóre charakterystyki orientacji na pracę były niemalże całkowicie akceptowane przez badanych, inne zaś większość młodzieży odrzucała. Badani studenci zdecydowanie zgadzają się, że dzięki pracy można zaspokajać swoje potrzeby egzystencjalne (99% odpowiedzi dla „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). Większość młodzieży (71,2% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) wyraża również przekonanie, że praca powinna być przede wszystkim dobrze płatna. Natomiast pogląd, iż praca stanowi o wartości człowieka podziela co druga osoba badana. Opinie studentów są także zróżnicowane co do jakości wykonywanej pracy (53,3% badanych uważa, że posiadanie jakiegokolwiek pracy jest sprawą priorytetową, 46,7% studentów takie podejście nie satysfakcjonuje, istotne jest dla nich jaką pracę będą wykonywać). Najczęściej badana młodzież sprzeciwia się twierdzeniu, iż „praca jest nieprzyjemnym obowiązkiem” (73% odpowiedzi dla „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). Wydaje się zatem, że młodzież zdecydowanie akceptuje tylko te charakterystyki orientacji na pracę, które odnoszą się do zarobków i możliwości jakie daje praca zawodowa. Praca jako wartość sama w sobie czy „przypadkowy” etat będący źródłem satysfakcji, to nie jest model zawodowy dominujący wśród badanej młodzieży.

Dokonując szerszej analizy wyników badań, warto zauważyć, że częściej mężczyźni aprobują stwierdzenia będące charakterystyką orientacji na pracę (średnia skali 2,7) (*t*-Studenta; $p < 0,001$). Okazuje się zatem, że orientacja zawodowa, zarówno w wymiarze kariery jak i pracy, częściej dominuje u mężczyzn niż u kobiet. Interesujące jest także, iż dziedzina studiowanej nauki różnicuje poglądy na temat badanej młodzieży akademickiej. Studenci Uniwersytetu Artystycznego w najmniejszym stopniu aprobują etatystyczne podejście do sfery zawodowej (średnia skali 2,51) (ANOVA; $p < 0,001$). Można wnioskować, że jest to związane z podjętymi studiami oraz z zainteresowaniami studentów sztuk plastycznych. Artysty plastycy często wykonują tak zwane „wolne zawody”, nie wiążąc się z pracą w określonej firmie czy z pracą w ściśle określonych ramach i według określonych zasad. Ważne jest także to, że praca dla studentów sztuk plastycznych nie jest przykrym obowiązkiem, bo odzwierciedla ich pasję tworzenia i wyrażania siebie. Historycy natomiast częściej niż inni akceptują fakt, że posiadanie jakiegokolwiek pracy jest sprawą priorytetową i wiąże się z możliwością za-

spokajania potrzeb egzystencjalnych (średnia skali 2,78). Procedura jednozmiennikowej analizy wariancji pozwoliła także zauważyć, że częściej niż inni studenci orientację na pracę preferują badani, których rodzice – zarówno matka (średnia skali 2,79), jak i ojciec (średnia skali 2,71) (ANOVA; $p = 0,010$) mają wykształcenie zawodowe. Uczestnictwo w kulturze również okazuje się istotnie różnicować podejście do pracy badanych studentów. Znacznie częściej niż inni model ten akceptują studenci, którzy nie uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych (średnia skali 3,04), natomiast osoby aktywnie i wszechstronnie uczestniczące w kulturze w największym stopniu różnicują się w swoich poglądach, często odrzucając charakterystyki określające orientację na pracę (średnia skali 2,58) (ANOVA; $p < 0,001$). Inne zmienne, jak np. wiek, sytuacja materialna, osiągnięcia w nauce, miejsce pochodzenia, czy dalsze plany edukacyjno-zawodowe istotnie nie różnicują preferencji młodzieży na pracę. Istnieje natomiast umiarkowanie silny związek (P ; $r = 0,418$, $p < 0,001$) pomiędzy orientacją na pracę a orientacją konsumpcyjną. Nastawienie na materialistyczne podejście do życia sprzyja traktowaniu pracy przede wszystkim jako źródła dochodu.

Warto zatem zauważyć, w jak dużym stopniu zmieniło się podejście współczesnej młodzieży akademickiej do sfery zawodowej³⁰. Dominujące są ambicje oraz własna satysfakcja i zadowolenie, możliwość samorealizacji i rozwoju. Młodzież nie chce już tylko „pracować aby przeżyć”, sfera zawodowa ma być częścią ich udanego życia.

Ten ważny trend w strukturze i hierarchii orientacji życiowych współczesnej młodzieży ujawnił się również w (auto)identyfikacjach badanych studentów. Młodzież akademicka poproszona została o odpowiedź na pytania: Kim jestem? oraz Kim chciałabym/chciałbym być? Struktura i treść odpowiedzi respondentów zostały uporządkowane według trzech kategorii określić: „Ja” o charakterze fizycznym (np. wiek, płeć, faza rozwojowa, czy wygląd), „Ja” o charakterze symbolicznego określenia roli (stopień pokrewieństwa, pełnione role) oraz „Ja” o charakterze indywidualistycznym³¹. Ze

---

³⁰ T. Hejnicka-Bezwińska zwraca uwagę na fakt, że w polskich badaniach empirycznych wartość pracy – rozumianej etatystycznie – zajmowała od lat najwyższe pozycje w hierarchii wartości badanych. Badania prowadzone przez autorkę w latach osiemdziesiątych XX wieku wykazały znaczną aprobatę dla tego modelu życia (66,8% badanych). Patrz: T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, s. 71.

³¹ W pytaniu zastosowano TST – test 20 stwierdzeń do zbadania zagadnienia tożsamości młodzieży. Narzędzie to było wykorzystywane wcześniej w badaniach A. Cybał-Michalskiej nad tożsamością młodzieży w perspektywie globalnego świata oraz w najnowszych badaniach nad młodzieżą akademicką w kontekście kariery zawodowej. Patrz: A. Cybał-Michalska, *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata*, Poznań 2006, s. 136 oraz tejże, *Młodzież akademicka*, s. 212. Odwołanie się do pojęć „Ja” o charakterze symbolicznego określenia roli,

względu na analizowany w artykule problem orientacji zawodowych młodzieży akademickiej, poniżej przybliżona zostanie analiza jakościowa pojęć „Ja” o charakterze symbolicznego określenia roli, szczególnie roli zawodowej zarówno w wymiarze teraźniejszym jak i przyszłościowym. Tożsamość roli wyznaczona przez odpowiedź na pytanie: Kim jestem? okazała się znacząco zróżnicowana ze względu na dziedzinę studiowanej nauki. Najwięcej określeń będących odzwierciedleniem podjętego kierunku studiów ujawniali studenci pedagogiki i sztuk plastycznych. Przedstawiciele nauk społecznych określali siebie jako: wolontariuszy, nauczycieli, pedagogów, społeczników, korepetytorów, wychowawców. Studenci Uniwersytetu Artystycznego wymieniali natomiast takie role, jak: fotograf, rysownik, projektant, malarz, artysta, plastyk, wzornik, rzemieślnik.

Młodzież akademicka w znacznym stopniu identyfikuje się z kierunkiem podjętych studiów, co konsekwentnie zaznaczała także w odpowiedziach na pytanie: Kim chciałabym/chciałbym być? Warto podkreślić, że badani podejmując refleksję nad własną przyszłością, najczęściej odnosili się do cech świadczących o tożsamości roli (55,7% wskazań). Myśląc o swojej przyszłości w kategoriach pracy zawodowej, studenci prawa najczęściej wskazywali na zawód adwokata, prawnika, sędziego, czy prokuratora. Przyszli historycy myśleli o swojej przyszłości zawodowej wymieniając zawód nauczyciela, heraldyka, muzealnika, czy archiwisty. Studenci ekonomii podkreślali, iż widzą siebie jako właścicieli firm, bankierów, doradców podatkowych, rewidentów, księgowych, czy pracowników urzędów. Przyszli pedagodzy, podobnie jak w określeniu „Ja” teraźniejszego, w przyszłości chcą być: wolontariuszami, wychowawcami, pedagogami, nauczycielami, ale także kuratorami, czy terapeutami. Studenci Uniwersytetu Artystycznego deklarują natomiast chęć bycia: projektantem, grafikiem, artystą, wzornikiem, architektem, czy reżyserem. Równie sprecyzowane i dopasowane do dziedziny studiowanej nauki plany na przyszłość mają studenci Politechniki, bowiem w przyszłości chcą wykonywać zawody: architekta, konstruktora, technologa, czy grafika. Refleksyjność i samoświadomość badanej młodzieży akademickiej wydaje się wskazywać, że podjęte studia i w konsekwencji dalszy rozwój kariery związany z wybranym kierunkiem studiów są trwałym elementem tożsamości znacznej grupy studentów. Jest to zatem kolejne potwierdzenie znaczenia roli pracy i kariery w życiu badanej młodzieży akademickiej.

Ważne miejsce i pozycję orientacji zawodowej w życiu młodego pokolenia ukazała także analiza odpowiedzi badanych studentów na pytanie:

„Ja” o charakterze fizycznym, „Ja” o charakterze indywidualistycznym poczynione zostało za J. Habermasem, patrz: *Filozoficzny dyskurs nowoczesności*.

Osiągnięcie czego przyniesie Pani/Panu w życiu największe zadowolenie? Udzielane przez młodzież akademicką odpowiedzi dostarczyły informacji o celach życiowych młodzieży, które wpisują się istotnie w konstrukt teoretyczny, jakim są orientacje życiowe. Analiza ilościowo-jakościowa pytania otwartego ujawniła znaczące różnice w udzielanych przez studentów odpowiedziach. Średnio studenci wskazywali na dwa znaczące i satysfakcjonujące zarazem cele życiowe. Niemalże co trzeci badany student odpowiadał, że największe zadowolenie sprawi mu znalezienie wymarzonej i satysfakcjonującej pracy (31,6% odpowiedzi). Na uwagę zasługuje fakt, iż młodzież akademicka w swoich wypowiedziach podkreślała, że praca zawodowa ma przynieść im sukces i spełnienie zawodowe oraz ma być związana z ich wyuczonym zawodem.

Nadanie pracy określonych charakterystyk pozwala wnioskować, że w opinii badanej młodzieży akademickiej praca nie jest już tylko wartością „samą w sobie”. Refleksyjność badanych podmiotów wyróżnia pracę jako element, który może być źródłem sukcesu i satysfakcji, decydując tym samym o poczuciu zadowolenia z życia badanych studentów. Praca zawodowa będąca elementem sukcesu życiowego jednostki wpisuje się w rozumienie kariery jako procesu całożyciowego o dużym stopniu złożoności, na który składają się między innymi następujące aspekty: wybór zawodu, poszukiwanie pracy, awans oraz dążenie do zmian jakości urzeczywistnianej kariery³². Badani studenci wydają się w ten właśnie sposób postrzegać swoją przyszłą pracę zawodową, na której koncentrują się określając „Ja” przyszłościowe oraz definiując najważniejsze cele życiowe, które będą zarazem źródłem ich satysfakcji i zadowolenia.

Szczegółowa analiza odpowiedzi udzielanych przez studentów na pytanie: Osiągnięcie czego przyniesie Pani/Panu w życiu największe zadowolenie? wskazuje, iż wśród badanej młodzieży akademickiej częściej kobiety wymieniały zdobycie wymarzonej pracy jako cel życiowy będący wyznacznikiem „największego zadowolenia” (34% wskazań kobiet i 25% wskazań mężczyzn). Dla mężczyzn znacznie ważniejsze jest natomiast osiągnięcie stabilności finansowej. Warto zwrócić uwagę, że najczęściej znalezienie wymarzonej pracy deklarowali studenci pedagogiki (37% wskazań) zaś studenci Uniwersytetu Artystycznego jako najważniejsze cele życiowe będące dla nich źródłem satysfakcji wymieniali możliwość samorealizacji i realizacji własnych planów.

---

³² J. Adomaitiene, I. Zubrickiene, *Career competences*, cyt. za: A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka*, s. 136.

Badana młodzież akademicka myśląc o swojej przyszłości wydaje się skoncentrowana na celach zawodowych, jednak równie często satysfakcjonująca i wymarzona praca w odpowiedziach respondentów współwystępowała z rodziną jako źródłem satysfakcji i największego zadowolenia (27,4% wskazań). Co czwarta osoba badana chciałaby zrealizować się w życiu rodzinnym oraz zadbać o szczęście jej członków. Zatem, dla badanej młodzieży akademickiej przyszłość i myślenie o sukcesie w perspektywie temporalnej związane są przede wszystkim z pracą zawodową, jednak należy podkreślić, że sukcesom tym powinno także towarzyszyć udane życie rodzinne.

Rozważając zagadnienie orientacji na pracę i karierę współczesnej młodzieży akademickiej, warto również przeanalizować, w jaki sposób badani studenci postrzegają swoich rówieśników i ich podejście do sfery zawodowej, bowiem opinie młodzieży podejmującej refleksję o swoich rówieśnikach stanowią istotny wyznacznik relacji pomiędzy współczesnym pokoleniem a współczesnym społeczeństwem³³. Odwołując się do wcześniej przywoływanej typologii orientacji życiowych, badani studenci zostali poproszeni o ocenę współczesnej młodzieży, poprzez ustosunkowanie się do twierdzeń będących opisem jedenastu orientacji życiowych³⁴. Znaczna większość badanych (77,7%) postrzega swoich rówieśników jako osoby nastawione na karierę. W opinii młodzieży akademickiej, współczesne pokolenie młodych jest nastawione na sukces, szczególnie ten odniesiony w pracy zawodowej, która zdaniem respondentów postrzegana jest przez młodych ludzi jako miejsce zdobywania szczytów w karierze. Natomiast co trzecia osoba badana (29,9%) dostrzega w swoich rówieśnikach zorientowanie ku pracy, przejawiające się nastawieniem na rzetelne i sumienne wykonywanie swojego zawodu jako wartości bez względu na korzyści, jakie może przynosić.

Badani studenci zdają się dostrzegać nastawienie na karierę wśród swoich rówieśników, co dopełnia obrazu współczesnego pokolenia młodych, które pozostając w ważnym okresie tranżycji z edukacji na rynek pracy oraz z młodości do dorosłości, podejmuje się refleksji nad swoją terażniejszą i przyszłą sytuacją życiową, w której praca wydaje się zajmować niezwykle ważne miejsce.

---

³³ P. Peret-Drażewska, *Współczesna młodzież postrzegana z perspektywy rówieśników. Studium teoretyczno-empiryczne*, Poznań 2014, s. 212.

³⁴ Typologia orientacji życiowych: orientacja na rodzinę, orientacja personalistyczna, orientacja rywalizacyjna, orientacja konsumpcyjna, orientacja na pracę, orientacja na karierę, orientacja na wycofanie, orientacja na perfekcjonizm, orientacja na uczestnictwo, orientacja na zdrowie, orientacja transcendentálna.

(Auto)identyfikacje badanej młodzieży silnie akcentujące zawód jako element tożsamości, dominujące orientacje życiowe, wśród których znalazła się orientacja na karierę oraz myślenie o swoich rówieśnikach jako osobach szczególnie nastawionych na pracę będącą miejscem odnoszonych sukcesów i samorealizacji, pozwala wnioskować, iż współczesna młodzież akademicka wpisuje się w przeobrażenia współczesnego świata, także te związane ze „światem kariery” i jej procesualnym charakterem. Refleksyjność i samoświadomość większości badanych wydaje się wskazywać na chęć realizacji nowego myślenia o karierze jako „własności” jednostkowej biografii³⁵. Analizując prezentowaną przez studentów perspektywę temporalną, badana młodzież już poprzez wybór określonych studiów chce realizować swoje pasje i zainteresowania, deklarując, iż wykształcenie w wybranym kierunku ma również w konsekwencji oznaczać pracę na określonym stanowisku.

Analiza wyników badań własnych ukazuje zatem współczesną młodzież akademicką jako jednostki nastawione na sukces urzeczywistniony w satysfakcjonującej pracy. Tworzy to obraz młodzieży pozytywnie zorientowanej na przyszłość, która w trudnym okresie tranzycji z młodości do dorosłości oraz z edukacji na rynek wydaje się być świadoma rzeczywistości permanentnej zmiany i potrzeby prorozwojowości.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
- Bauman Z., *Kultura w płynnej nowoczesności*, Wydawca Agora, Warszawa 2011.
- Boni M., Szafraniec K., *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- Cudowska A., *Orientacje życiowe współczesnych studentów*, Trans Humana, Białystok 1997.
- Cudowska A., *Metodologiczne konteksty orientacji życiowych współczesnych studentów*, Trans Humana, Białystok 1999.
- Cybal-Michalska A., *Jednostka, społeczeństwo i edukacja w globalnym świecie*, Wydawnictwo WSH, Leszno-Poznań 2006.
- Cybal-Michalska A., *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
- Cybal-Michalska A., *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Gańczarczyk A., *Orientacje życiowe młodzieży w warunkach transformacji ustroju*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 1994.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

---

³⁵ Na trend ten zwraca uwagę A. Cybal-Michalska w swojej książce pod tytułem: *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*.

- Hejnicka-Bezwińska T., *Orientacje życiowe młodzieży*, Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz 1991.
- Idzikowski B., *Orientacje życiowe młodzieży szkolnej miasta przygranicznego. Badania panelowe*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1998.
- Jakubaszek W., *Orientacje życiowe młodzieży. Na przykładzie badań w Ośrodku Szkolenia i Wychowania OHP w Krakowie*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Peret-Drażewska P., *Współczesna młodzież postrzegana z perspektywy rówieśników. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2014.
- Piorunek M., *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2004.